

Téma dôstojnosti ženy v sprevádzaní rozvedených

Stanislava Prítrská

PRÍTRSKÁ, S.: Subject of the Dignity of a Woman in Guidance of the Divorced. *Studia Aloisiana*, 4, 2013, 4, s. 61 – 73.

The dignity of a woman and her vocation have always been subjected to human and Christian thinking. It is described by the documents of the Second Vatican Council and pope John Paul II devoted special attention to the dignity of a woman in a number of important documents. This topic is important also in relation to guidance of the divorced. We will attempt to describe the experience of guidance of women after divorce by the means of God's word and mainly in spiritual exercises of St Ignatius of Loyola.

Keywords: dignity of a woman, documents of the Catholic Church, God's word, spiritual exercises of St Ignatius of Loyola, divorce

Úvod

Dôstojnosť ženy a jej povolanie sú stále predmetom ľudského a kresťanského uvažovania. Dôstojnosťou ženy sa zaoberajú dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu a osobitnú pozornosť jej venoval pápež Ján Pavol II. vo viacerých významných dokumentoch. Táto téma je dôležitá aj pri sprevádzaní rozvedených. Pokúsime sa zachytiť skúsenosť sprevádzania žien po rozvoде prostredníctvom Božieho slova, a najmä v duchovných cvičeniach sv. Ignáca z Loyoly.

1. Dôstojnosť ženy v niektorých dokumentoch Katolíckej cirkvi

Dôkazom záujmu o tému dôstojnosti ženy sú rôzne prejavy učiteľského úradu Cirkvi použité vo viacerých dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý v záverečnom posolstve hovorí: „Prichádza hodina, vlastne nadišla hodina, keď sa povolanie ženy realizuje v plnosti, keď žena v ľudskej

spoločnosti nadobúda význam, lesk a možnosti, aké dosiaľ nikdy nedosiahla. V tejto dobe, keď ľudstvo prechádza prudkými zmenami, duchom evanjelia preniknuté ženy môžu veľmi pomôcť ľuďom, aby neochabovali.“¹ Slová tohto posolstva zhrnujú to, čo Koncil už vyjadril predovšetkým v pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes* a v dekrétu o apoštoláte laikov *Apostolicam actuositatem*. Podobné myšlienky sa objavovali už pred Koncilom vo viacerých prejavoch pápeža Pia XII. a v encyklike pápeža Jána XXIII. *Pacem in terris*. Po Druhom vatikánskom koncile Pavol VI. poukázal na dôstojnosť ženy, keď svätú Teréziu z Avily a svätú Katarínu Sienskú vyznačil titulom „Učiteľka Cirkvi“ a na žiadosť účastníkov biskupskej synody v roku 1971 ustanovil mimoriadnu komisiu, ktorá by študovala súčasné problémy týkajúce sa opravdivého povznesenia, dôstojnosti a zodpovednosti ženy.

Na biskupskej synode v roku 1987, ktorá rokovala o povolani a úlohe laikov v Cirkvi a vo svete, znovu skúmali otázku dôstojnosti a povolania ženy. Bola vyslovená požiadavka, aby sa dôkladne preskúmali antropologické a teologické základy potrebné na vyriešenie otázok týkajúcich sa významu byť ženou a byť mužom a ich miesta v Božom stvoriteľskom pláne. Vychádzajúc z predpokladov, ktoré umožňujú poznať hĺbku dôstojnosti a povolania ženy, môžeme hovoriť o jej účinnej prítomnosti v Cirkvi a v spoločnosti.

Osobitnú pozornosť v téme dôstojnosti ženy je potrebné venovať dokumentom pápeža Jána Pavla II. Jeho encyklika *Redemptoris Mater* (1987) rozvíja a aktualizuje náuku Druhého vatikánskeho koncilu o Panne Márii v dogmatickej konštitúcii o Cirkvi, najmä jej časť „O preblahoslavenej Panne Márii, Matke Božej, v tajomstve Ježiša Krista a Cirkvi“.²

Panna Mária – tá biblická „žena“ (porov. Gn 3,15; Jn 2,4; 19,26) – bola hlboko zapojená do Kristovho spasiteľného tajomstva, a preto je jedinečným spôsobom prítomná aj v tajomstve Cirkvi. Veď „Cirkev je v Kristovi akoby sviatosťou úzkeho spojenia s Bohom a jednoty celého ľudského pokolenia“³. Osobitná prítomnosť Matky Božej v tajomstve Cirkvi poukazuje na mimoriadne spojenie Matky Božej s celou ľudskou rodinou z pohľadu tajomstva Vteleného Slova. Kristus naplno zjavuje človeka človeku a jeho vznešené povolanie, ako to učí Koncil: Či v „tom zjavení človeka človeku“ netreba vidieť vyhradené a výsadné miesto aj pre tú „ženu“, ktorá je matkou Ježiša Krista? Či Kristovo posolstvo, zhrnuté v evanjeliu, ktorého pozadím je celé Písmo Starého i Nového zákona, nemôže veľa povedať Cirkvi a ľudskému pokoleniu o dôstojnosti a povolaní ženy?⁴

Téma dôstojnosti ženy ležala Jánovi Pavlovi II. na srdci natoľko, že jej pri príležitosti mariánskeho roku 1988 venoval osobitný apoštolský list *Mulier-*

1 *Koncilové posolstvo ženám*. 8. decembra 1965. AAS 58 (1966), 13–14.

2 Porov. *Lumen gentium*, 8. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I : Konštitúcie*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.

3 *Lumen gentium*, 1.

4 Porov. *Gaudium et spes*, 22. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I : Konštitúcie*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.

ris dignitatem o dôstojnosti a povolání ženy. Pápež dal tomuto textu slohom a obsahom ráz meditácie.

V liste si kladie otázku či „Kristovo posolstvo, zhrnuté v evanjeliu, ktorého pozadím je celé Písmo Starého i Nového zákona, nemôže veľa povedať Cirkvi a ľudskému pokoleniu o dôstojnosti a povolání ženy“⁵. Na pozadí dejín spásy zachytených vo Svätom písme postupne ukazuje na hlboké korene dôstojnosti ženy od stvorenia až po „plnosť času“, ktorá poukazuje na vynikajúcu dôstojnosť „ženy“ – Božej Matky. „A táto dôstojnosť dáva najavo jej povýšenie ku spojeniu s Bohom v Ježišovi Kristovi, ktoré tvorí najvyšší životný cieľ každého človeka tak na zemi, ako aj so zreteľom na večnosť. Pod týmto zorným uhlom »žena« je vzor a pravzor celého ľudského pokolenia; je vzorom ľudskej prirodzenosti, ktorú rovnako vlastní všetci ľudia, aj mužovia aj ženy. Nazaretská udalosť však vyzdvihuje taký spôsob spojenia so živým Bohom, akého je schopná iba žena: spojenie matky so svojím dieťaťom; veď nazaretská Panna sa stáva skutočne matkou Boha, Bohorodičkou.“⁶

Ján Pavol II. poukazuje na dôstojnosť ľudskej osoby a osobitne na dôstojnosť ženy cez biblické udalosti. Kladie dôraz na stvoriteľský Boží plán „Treba sa nám pozastaviť pri onom biblickom počiatku, v ktorom zjavená pravda o človeku ako o »Božom obraze a Božej podobe« je nemeniteľným základom každej kresťanskej antropológie.“⁷ Ďalej poukazuje na to, že celý Starý zákon je predovšetkým zjavením pravdy o jedinstve a jednotnosti Boha. Do tejto základnej pravdy o Bohu prináša Nový zákon zjavenie nevyspytateľného tajomstva o vnútornom živote Boha samého. Boh, ktorý sa skrze Ježiša Krista dáva ľuďom poznať, je jednotnosť v Trojici, jednotnosť v spolubytí. Z Nového zákona dopadá nové svetlo aj na Boží obraz a na Božiu podobu v človeku. To, že človek stvorený ako muž a žena je obrazom Božím, znamená nielen to, že každý z nich jednotlivo sa podobá Bohu, súc obdarený rozumom a slobodnou vôľou; znamená to tiež, že muž a žena, stvorení ako „jednota dvoch“ v spoločnej ľudskej prirodzenosti, sú povolání žiť v spoločenstve lásky a tak predstavovať vo svete to spoločenstvo lásky, ktoré je v Bohu a v ktorom sa navzájom milujú tri Osoby v hlbokom tajomstve jediného božského života.“⁸

Ján Pavol II. pokladá za významné, že Ježiš sa v dôležitom rozhovore o manželstve a o jeho nerozlučiteľnosti pred znalcami Zákona odvoláva na „počiatok“. Pretriasa sa otázka o práve „manžela“ „prepustiť svoju manželku z akejkoľvek príčiny“ (Mt 19,3), teda aj otázka o práve ženy, o jej postavení v manželstve, o jej dôstojnosti. Zákonníci sa domnievajú, že mojžišovský zákon je na ich strane: „Mojžiš rozkázal dať priepustný list a prepustiť ju.“ (Mt 19,7) Ježiš však odpovie: „Mojžiš vám pre tvrdosť vášho srdca dovolil prepustiť vaše manželky; ale od počiatku to tak nebolo.“ (Mt 19,8) Ježiš sa odvoláva na „počia-

5 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem* : Apoštolský list o dôstojnosti a povolání ženy, 2. <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov> (8. 11. 2013).

6 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 4.

7 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 6.

8 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 7.

tok“, na stvorenie človeka ako muža a ženy, a na Božie ustanovenie, ktoré má základ v tom, že obaja boli stворení na Boží obraz a na Božiu podobu. A preto, keď človek „opustí otca a matku“ a pripúta sa k svojej manželke, aby boli dvaja „v jednom tele“, zostáva platným zákon pochádzajúci od Boha: „Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje!“ (Mt 19,6) „Zásadu tohto »ethosu«, už od počiatku vtlačení do skutočnosti stvorenia, teraz Ježiš dotvrdzuje proti tradícii, ktorá pripúšťala nerovnoprávnosť ženy. Podľa tejto tradície muž »vládol« a nevšímal si dostatočne ženu a jej dôstojnosť, ktorú »ethos« stvorenia položil ako základ vzájomných vzťahov medzi dvoma osobami spojenými v manželstve. Kristove slová zdôrazňujú a potvrdzujú tento »ethos«. Je to »ethos« evanjelia, »ethos« evanjelia vykúpenia.“⁹

Veľká časť apoštolského listu *Mulieris dignitatem* venuje pozornosť ženám v evanjeliu. Jednak poukazuje na ženy, ktoré sa priamo stretli s Ježišom, a jednak na podobenstvá, v ktorých vystupujú ženy. „Keď listujeme v evanjeliách, pred naším zrakom defilujú mnohé ženy, rozdielne vekom a postavením: ženy, postihnuté telesnými chorobami a bolesťami, ako »žena, ktorá osemnásť rokov mala ducha neduživosti, bola zhrbená a nemohla sa ani trochu narovnať« (Lk 13,11), alebo Šimonova testiná, ktorá »ležala v horúčke« (Mk 1,30); alebo žena, ktorá »mala dvanásť rokov krvotok« (Mk 5,25) a nescela sa nikoho dotknúť, lebo vraj jej dotyk »poškvrňoval« človeka. Všetky boli uzdravené a tej poslednej spomenutej (trpiacej na krvotok), ktorá sa v »zástupe« dotkla Ježišovho rúcha (Mk 5,27), dostalo sa Ježišovej pochvaly pre jej veľkú vieru: »Dcéra, tvoja viera ťa uzdravila« (Mk 5,34). K týmto sa druží Jairova dcéra, ktorú Pán Ježiš vzkriesil, láskavo ju oslovíac »Dievča, hovorím ti, vstaň!« (Mk 5,41); a naimská vdova, ktorej Ježiš vzkriesil jediného syna, pričom svoj zázračný zásah sprevádzal výrazom láskavého milosrdenstva: »Bolo mu jej ľúto a povedal: Neplač!« (Lk 7,13); a napokon kanaánska žena, ktorá si zaslúžila od Ježiša slová mimoriadnej pochvaly pre svoju vieru a poníženosť a pre veľkodušnosť, akej je schopné iba materinské srdce: »Žena, veľká je tvoja viera! Nech sa ti stane, ako chceš!« (Mt 15,28). – Táto kanaánska žena prosila totiž o uzdravenie svojej dcéry. Niekedy tie ženy, s ktorými sa Ježiš stretal a ktoré od neho dostali mimoriadne milosti, sprevádzali ho na cestách. (...) V podobenstvách, ktorými Ježiš z Nazareta objasňoval svojim poslucháčom tajomstvá Božieho kráľovstva, sa niekedy objavujú postavy žien, napríklad v podobenstve o stratenej drachme (porov. Lk 15,8-10), o kvase (porov. Mt 13,33), o múdрых a nemúdрых pannách (porov. Mt 25,1-13). Mimoriadne významnou je rozprava o almužne vdovy. Kým boháči hádzali do chrámovej pokladne bohaté dary (...), istá chudobná vdova vhodila do nej dve drobné mince. Tu Ježiš povedal: »Táto chudobná vdova vhodila viac ako všetci ostatní (...); pri svojej chudobe dala všetko, čo mala, celé svoje živobytie« (Lk 21,1-4). A takto ju Ježiš kladie

všetkým za vzor, obraňuje ju, lebo v právnych ustanoveniach vtedajšej spoločnosti vdovy boli bez ochrany (porov. tiež Lk 1,1-7).“¹⁰

Ján Pavol II. zdôrazňuje, že v celej Ježišovej náuke a v jeho zaobchádzaní s ľuďmi nenájdeme nič, čo by poukazovalo na podradnosť ženy, príznačnú pre jeho dobu. Ježišove slová a skutky sú vždy výrazom úslužnosti a úcty, ktoré patria žene. Zhrbenú ženu nazýva „Abrahámovou dcérou“ (Lk 13,16), zatiaľ čo v celej Biblii sa iba mužom dáva oslovenie „syn Abrahámov“. Cestou na Kalváriu Ježiš oslovil ženy: „Dcéry jeruzalemské, neplačte nado mnou...“ (Lk 23,28). Tento spôsob vyslovovať sa o ženách a prihovárať sa im, ako aj zaobchádzať s nimi je zjavnou „novosťou“ voči vtedy zaužívaným zvykom. Najvýraznejšie sa to prejavuje v prípade žien, ktoré verejná mienka pohrdavo označovala ako hriešne. V Jánovom evanjeliu sú zachytené príbehy dvoch Ježišových stretnutí s verejnými hriešnicami. Samaritánke Ježiš povie: Mala si „päť mužov a ten, ktorého máš teraz, nie je tvoj muž“. A Samaritánka, keď videla, že pozná tajomstvá jej života, ho vyznala ako Mesiáša a išla to oznámiť aj svojim spoluobčanom. Rozhovor, ktorý ju priviedol k tomuto jej vyznaniu, je jeden z najkrajších v evanjeliu (porov. Jn 4,7-27). Ďalšia verejná hriešnica vojde do farizejovho domu a natrie Ježišove nohy voňavým olejom. Tu Ježiš pohoršenému hostiteľovi povie o nej: „Odpúšťajú sa jej mnohé hriechy, lebo veľmi miluje.“ (Porov. Lk 7,37-47.) Najvýrečnejší je príbeh ženy pristihnutej pri cudzoložstve. Na provokujúcu otázku: „Mojžiš nám v zákone nariadil takéto ženy ukameňovať. Čo povieš ty?“ Ježiš odpovie: „Kto z vás je bez hriechu, nech prvý hodí do nej kameň.“ A účinok tejto odpovede bol taký, že jeden za druhým sa vytrácali, počnúc staršími. Ježiš zostal sám so ženou. Opýtal sa jej: „Žena, kde sú? Nik ťa neodsúdil?“ – „Nik, Pane.“ – „Ani ja ťa neodsudzujem. Chod' a už nehreš!“ (Jn 8,3-11) „Tieto fakty tvoria veľmi jasný obraz. Kristus je ten, ktorý »vie, čo je v človeku« (porov. Jn 2,25), v mužovi a v žene. Pozná dôstojnosť človeka a jeho cenu pred Bohom. On sám, Ježiš Kristus, je definitívnym potvrdením tejto ceny. Všetko, čo hovorí a čo koná, sa s konečnou platnosťou uskutočňuje vo veľkonočnom tajomstve vykúpenia. Ježišov postoj voči ženám, s ktorými sa stretá na cestách svojej mesiášskej služby, je odrazom večného úmyslu Boha, ktorý každú z nich stvoril a v Kristovi si každú z nich vyvolil a zamiloval (porov. Ef 1,1-5). Teda každá je oným »jediným tvorom, ktorého Boh chcel pre neho samého«. Každá už na »počiatku« dostáva dôstojnosť osoby práve ako žena. Nazaretský Ježiš túto dôstojnosť potvrdzuje, ju pripomína, obnovuje a robí ju obsahom evanjelia a vykúpenia, pre ktoré bol poslaný na tento svet. Treba teda začleniť každé Kristovo slovo, každý Kristov čin prejavovaný žene do obsahu veľkonočného tajomstva.“¹¹

Ján Pavol II. vnímavo zachytáva skutočnosť, ako sa to deje, že sa ženy v Ježišovej blízkosti uzdravujú a menia. „Spôsob Kristovho konania, evanjelium jeho skutkov a jeho slov dôsledne odsudzujú všetko, čo uráža dôstojnosť ženy.

¹⁰ JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 13.

¹¹ JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 13.

Preto ženy okolo Ježiša objavujú samy seba vo svetle pravdy, ktorú on »hlása« a »uplatňuje«, a aj vtedy, keď sa táto pravda dotýka ich »hriešnosti«. Cítia, že »táto pravda ich vyslobodila«, vrátila ich samým sebe; cítia, že sú milované »večnou« láskou, láskou, ktorá nachádza svoje zvýraznenie v Kristovi. V okruhu Kristovej činnosti mení sa ich spoločenské postavenie. Počujú, ako Ježiš s nimi hovorí o veciach, o ktorých sa za oných čias nehovorilo so ženami.¹²

Ženy v evanjeliách sa stávajú nielen Ježišovými žiačkami, ale aj svedkyňami odovzdávajúcimi jeho poslanstvo. Osobitne treba spomenúť Lazárove sestry. „Ježiš mal rád Martu a jej sestru (Máriu) a Lazára.“ (Jn 11,5) Mária počúvala Ježišove slová, keď ich navštívil v ich dome, a Ježiš sám povie, že Máriin podiel je lepší v porovnaní s Martinou starostlivosťou o domáce práce (porov. Lk 10,38-42). Pri inej príležitosti – po Lazárovej smrti – sa aj Marta rozpráva s Ježišom a ich rozhovor sa dotýka najhlbších právd zjavenia a viery. Rozhovor s Martou patrí k najvýznamnejším v evanjeliu. „Keď Ježiš hovorí so ženami o Božích veciach a ony ich vnímajú, ako ozvena ich mysle a srdca zaznie odpoveď viery. A Ježiš túto typicky »ženskú odpoveď« chváli a obdivuje, ako v prípade kanánskej ženy (porov. Mt 15,28). Niekedy túto živú vieru, preniknutú láskou, dáva za príklad; teda vyučuje, nadväzujúc na túto ženskú odpoveď mysle a srdca.“¹³ Evanjeliá kladú dôraz na prítomnosť žien pri kríži Ježiša Krista vo vrcholnej chvíli jeho mesiášskeho poslania. Z apoštolov iba Ján tam stál verný, zatiaľ čo žien tam bolo veľa. V skúške viery a vernosti ženy boli silnejšie ako apoštolí. V takýchto skúškach vedia premôcť strach tie, ktoré „veľmi milujú“.¹⁴

Jednou z charakteristických črt ženskosti je osobitná citlivosť voči Kristovi a celému jeho tajomstvu. Potvrdzuje sa to vo vzťahu k veľkonočnému tajomstvu nielen pri kríži, ale aj pri zmŕtvychvstaní. Prvé pri hrobe sú ženy a prvé zistia, že hrob je prázdny. Ony sú prvé, čo počujú slová: „Niet ho tu, lebo vstal, ako povedal.“ (Mt 28,6) Potom ony prvé mu objali nohy (porov. Mt 28,9). Ony prvé dostanú výzvu oznámiť apoštolom zvesť o tejto skutočnosti (porov. Mt 28,1-10; Lk 24,8-11). No Evanjelium podľa Jána (porov. aj Mk 16,9) najviac vyzdvihuje mimoriadnu úlohu Márie Magdalény. Ona sa totiž prvá stretla so zmŕtvychvstalým Ježišom.¹⁵ Príbeh Márie Magdalény zhrnuje v istom zmysle takmer všetko, čo sa prv povedalo o Božích pravdách, ktoré Ježiš zjavil ženám práve tak, ako i mužom. Možno povedať, že takto sa splnili slová proročka: „Vylejem svojho ducha na každého a prorokovať budú vaši synovia a vaše dcéry.“ (Joel 3,1) A päťdesiateho dňa po Kristovom zmŕtvychvstaní sa splnili tieto slová v jeruzalemskom večeradle ešte raz, keď zostúpil Duch Svätý Potešiteľ (porov. Sk 2,17). „Všetko to, čo dosiaľ bolo povedané o Ježišomom vzťahu k ženám, potvrdzuje a objasňuje v Duchu Svätom pravdu o rovnosti obidvoch, muža a ženy. (...) nakoľko obaja boli stvorení na Boží obraz a na Božiu podo-

12 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 15.

13 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 15.

14 Porov. JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 15.

15 Porov. JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 16.

bu a obaja môžu úplne rovnakým spôsobom prijať dar Božej pravdy a lásky v Duchu Svätom.“¹⁶ Evanjeliová „rovnosť“, čiže „zrovnoprávnenie“ muža a ženy vzhľadom na „veľké Božie skutky“, tvorí zjavný základ dôstojnosti a povolania ženy v Cirkvi a vo svete. Každé povolanie má teda hlboký osobný a prorocký zmysel. V takto chápanom ľudskom povolaní nadobúda nový rozmer aj to, čo je osobitne ženské, a to je rozmer oných „veľkých Božích skutkov“ a žena je ich živým subjektom a nezastupiteľným svedkom.¹⁷

Posledným dokumentom Jána Pavla II., ktorému chceme venovať pozornosť, je *List ženám*, ktorý napísal v roku 1995. Zaoberá sa v ňom všeobecným pohľadom na skutočný stav a problémy žien ako celku a chce poslúžiť ich veci v Cirkvi aj v súčasnom svete. Chcel sa obrátiť priamo na každú ženu a spolu s ňou sa zamyslieť nad problémami a perspektívami postavenia ženy v dnešnej dobe, a predovšetkým nad podstatnou témou dôstojnosti a práv žien, a to opäť vo svetle Božieho slova. V tomto dokumente vedie dialóg so ženami a jeho východiskovým bodom je vďačnosť. „Cirkev – napísal som v apoštolskom liste *Mulieris dignitatem* – túži vyjadriť vďaku Najsvätejšej Trojici za »tajomstvo ženy« a za každú ženu – za to, čo tvorí večný rozmer jej ženskej dôstojnosti, za »veľké Božie diela«, aké sa v nej a cez ňu uskutočnili v histórii ľudstva.“¹⁸

Ján Pavol II. pristupuje k téme ženy najmä z pohľadu pozitívnej podpory. V *Liste ženám* zdôrazňuje význam rozumu a predovšetkým Božieho slova, ktoré nás vedie k uznaniu dôstojnosti ženy: „Som však presvedčený, že tajomstvo, ako dôjsť k plnému rešpektovaniu ženskej identity, nespočíva len v poukazovaní, hoci nevyhnutnom, na diskrimináciu a nespravodlivosť, ale aj, a predovšetkým, v účinnom a dobre premyslenom pláne podpory, ktorá sa bude týkať všetkých oblastí života ženy, počnúc obnoveným a univerzálnym uvedomením si dôstojnosti ženy. K uznaniu jej dôstojnosti nás – napriek rozmanitým historickým vplyvom – vedie samotný rozum, ktorý poznáva Boží zákon vpísaný v srdci každého človeka. No predovšetkým je to Božie slovo, ktoré nám na základe Božieho plánu pre ľudstvo umožňuje jasne stanoviť radikálny antropologický základ dôstojnosti ženy.“¹⁹

Prínos ženy vidí Ján Pavol II. v materstve v rôznych podobách. Počnúc každodennými vzťahmi medzi ľuďmi, najmä v rámci rodiny, je spoločnosť z veľkej časti zaviazaná práve „ženskému naturelu“. Osobitnú vďaku vyjadruje ženám, ktoré sa mimo rodiny venujú najrozličnejším oblastiam výchovno-vzdelávacích aktivít: v škôlkach, školách, na univerzitách, v zariadeniach sociálnej starostlivosti, vo farnostiach, v rámci združení a hnutí. V rôznych oblastiach života možno postrehnúť nesmiernu ochotu žien venovať všetky svoje sily ľudským vzťahom, najmä pokiaľ ide o tých najslabších a najbezbrannejších. „V tejto práci realizujú ženy istú formu citového, kultúrneho a duchovného

16 JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 16.

17 Porov. JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem*, 16.

18 JÁN PAVOL II.: *List ženám*. <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov> (8. 11. 2013).

19 JÁN PAVOL II.: *List ženám*, 2.

materstva, ktoré má pre svoj vplyv na rozvoj osoby a budúcnosť spoločnosti nevyčísliteľnú hodnotu.“²⁰

Želaním Jána Pavla II. bolo, aby sa osobitná pozornosť venovala téme „ženského naturelu“, no nielen preto, aby sa v ňom rozpoznali črty konkrétneho Božieho plánu, ktorý treba prijať a rešpektovať, ale aj preto, aby sa mu v spoločenskom i cirkevnom živote vytvoril širší priestor. V roku 1988 v pravidelnom liste kňazom pri príležitosti Zeleného štvrtka chcel myšlienkovy nadviazať na *Mulieris dignitatem* a vyzval kňazov, aby sa zamysleli nad významnou úlohou, ktorú v ich živote zohráva žena ako matka, sestra či spolupracovníčka v apoštolskej činnosti. A to je ďalší, od manželstva odlišný, no tiež dôležitý rozmer tej „pomoci“, ktorú je žena podľa Knihy Genesis povolaná poskytovať mužovi. Najvyšší prejav tohto „ženského naturelu“ vidí Cirkev v Márii a v nej nachádza zdroj neprestajnej inšpirácie.

2. Sprevádzanie rozvedených žien prostredníctvom Božieho slova

Rozvod zasahuje do všetkých oblastí života rozvedenej ženy, od vonkajších okolností až po oblasť osobnej identity. „Jedným z dominantných následkov rozvodu býva pomerne dlhodobá dekompenzácia personálnej identity.“²¹ Ako poukazujú súčasné psychologické štúdie, adaptácia rozvedených žien je zložitá. „V prípade rozvedených žien je adaptácia na porozvodovú situáciu spojená s nutnosťou udržať si a reorganizovať vnútornú integritu uprostred nevyhnutných a zásadných zmien v štruktúre a fungovaní rodiny.“²²

K osobným problémom vyplývajúcim zo straty vzťahu a rozpadu rodiny patrí aj zmena vo vnímaní vlastnej hodnoty a v uvedomovaní si svojej osobnej dôstojnosti.

Rozvod treba pokladať za traumatickú udalosť v živote človeka. Pojem trauma je relatívnou záležitosťou. Záleží na jedincovi a jeho špecifických životných podmienkach, ako závažnú udalosť subjektívne vníma a hodnotí. Preto nie je vhodné spoliehať sa na to, ako hodnotia traumatickú udalosť profesionálni odborníci, ale je potrebné zisťovať, ako závažnosť traumy hodnotí jedinec sám.²³ Závažnosť traumy je relatívna, pre každého jedinca iná. Trauma sa objavuje, keď vznikne určitý typ interakcie medzi osobou a udalosťami, ktoré sú pre ňu výzvou.

20 JÁN PAVOL II.: *List ženám*, 9.

21 CSONTOS, L. (ed.): *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*. Trnava : Dobrá kniha, 2010, s. 12.

22 ŠARKAN, M.: Svedomie ako hľadanie zmyslu v kontexte *ordo amoris*. In: Csontos, L. (ed.): *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*, s.19.

23 Porov. MAREŠ, J.: *Posttraumatický rozvoj človeka*. Praha : Grada Publishing, 2012, s. 31.

Po rozvoje môže dochádzať k posttraumatickému rozvoju, ktorý je definovaný ako významná pozitívna zmena v kognitívnej a emočnej oblasti s dosahom na konanie jedinca. Posttraumatický rozvoj je výsledkom schopností človeka využiť tragickú alebo neobyčajne náročnú životnú situáciu na dosiahnutie pozitívnej životnej zmeny. Zmena sa môže uskutočniť v oblasti myslenia, prežívania, konania, sociálnych vzťahov a spirituality.²⁴

Pre traumy používajú Tedeschi a Calhoun metaforu zemetrasenia.²⁵ Stupeň závažnosti zemetrasenia určuje mieru dosahu na život človeka. Zmeny v spôsobe uvažovania o sebe, o svojom živote a okolitom svete po prežití závažnej udalosti sú porovnateľné s rekonštrukciou budovy po zemetrasení. Ak by sa nový dom postavil z trosiek starého domu, chýbala by mu stabilita a nepodobal by sa celkom na pôvodný dom. Pri posttraumatickom rozvoji nejde o návrat k pôvodnej úrovni psychologického fungovania a adaptácie, ale o schopnosť zabudovať do svojho života nové zmysluplné prvky.

Koncept posttraumatického rozvoja nevedie k popieraniu alebo znevažovaniu negatívnych dôsledkov traumatických udalostí, ale ponúka rozšírený pohľad na dosah traumy na psychiku jedinca. Posttraumatický rozvoj je pravdepodobne výsledok pokusu o psychické prežitie a môže koexistovať s reziduálnym distresom. Nemení sa tým pohľad jedinca na krízu, stratu, traumy. Ťažká životná udalosť nie je pokladaná za potrebnú alebo vítanú, len isté dobro, ktoré sa z nej vynorí, môže mať túto pozitívnu podobu.²⁶

Súbor nepriaznivých okolností musí predstavovať závažný stupeň ohrozenia doterajšieho jedincovho sveta, aby nastala pozitívna zmena. Kľúčovým prvkom vzhľadom na to, či nastala zmena, je rozpad doterajšieho jedincovho sveta. Ľudia hovoria o tom, aký bol ich život predtým a potom. Ak má dôjsť k posttraumatickému rozvoju, musí jedinec zažiť výraznejší distres, v určitej „minimálnej dávke“. Naopak, príliš veľká dávka už neprináša rozvoj, lebo ruší mechanizmy dôležité pre spracovanie závažnej udalosti. Určujúcim znakom zmeny sú nielen slová o zmene, ale skutky, zmena sa prejavuje aj navonok. Posttraumatický rozvoj sa môže týkať nielen jednotlivcov, ale aj skupiny, rodiny, či celých populácií.²⁷

Vyššia kvalita života neprichádza sama od seba, bez akéhokoľvek vynaloženého úsilia. Prichádza ako výsledok aktívneho vyrovnania sa s veľmi náročnými životnými okolnosťami, keď jedinec postupne prijíma nové možnosti vlastného života alebo si volí nový smer životnej cesty.²⁸

24 Porov. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G.: The Posttraumatic Growth : Concept Foundations and Empirical Evidence. In: *Psychological Inquiry*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 1–18.

25 Porov. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G.: The Posttraumatic Growth : Concept Foundations and Empirical Evidence. In: *Psychological Inquiry*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 1–18.

26 Porov. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G.: The Posttraumatic Growth : Concept Foundations and Empirical Evidence. In: *Psychological Inquiry*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 5–7.

27 Porov. MAREŠ, J.: *Posttraumatický rozvoj človeka*, s. 45–46.

28 Porov. SLEZÁČKOVÁ, A.: *Průvodce pozitivní psychologií : Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha : Grada Publishing, 2012, s. 191.

Traumatické udalosti a s nimi spojené udalosti vyvolávajú v prvej fáze predovšetkým silné emócie. Kognitívne zhodnotenie a spracovanie sa udeje až po istom časovom odstupe. Kognitívne procesy majú spočiatku charakter vtieravých myšlienok. Jedinec sa v mysli vracia ku prežitým udalostiam. Neodbytné myšlienky, ktorým nie je schopný zabrániť, sú sprevádzané nepríjemnými skľučujúcimi pocitmi. Jedinec má pocit, že sa mu zmenil alebo dokonca zrútil svet. Obracia sa do minulosti, vyhýba sa nepríjemnej prítomnosti a nejasnú budúcnosť si nevie predstaviť. V tejto fáze je priestor pre citlivú pomoc a sociálnu oporu najbližších aj profesionálov. Až v druhej fáze nastupuje nádejnejší typ kognitívnych procesov, opätovné premýšľanie. Upokojený, rozvážnejší jedinec sa usiluje premyslieť z rôznych hľadísk, čo sa vlastne stalo. Premýšľanie už nie je zraňujúce, ale vyvádza jedinca z beznádeje, ozdravuje jeho pohľad na svet a mobilizuje jeho sily.²⁹ V odbornej literatúre sa pre oba typy premýšľania používa pojem ruminácia (*ruminatio*). Autori teórie posttraumatického rozvoja Calhoun a Tedeschi pripomínajú, že výraz „*ruminatio*“ dostal v ostatnom čase negatívny význam v zmysle vtieravých myšlienok. Prikláňajú sa k pôvodnému pozitívnemu významu „dôkladne veci premyslieť“. Ako alternatívu „*ruminatio*“ ponúkajú výraz „kognitívne angažovanie sa“ (*cognitive engagement*). Podľa Calhouna a Tedeschiho posttraumatický rozvoj nastúpi s väčšou pravdepodobnosťou, keď sa jedinec usiluje nájsť zmysel toho, čo sa stalo.³⁰

Ku spirituálnemu rozvoju po rozvode môže významnou mierou prispieť Božie slovo. Pomáha žene hlbšie veci premyslieť, preskúmať a nájsť zmysel udalostí, ktoré sa v jej živote odohrali, a pomôcť jej objaviť východiská do budúcnosti. Chceme sa podeliť o skúsenosť so sprevádzaním rozvedených žien. Ide o ženy, ktoré po rozvode zostali samy s deťmi. Zavalené povinnosťami si často ťažko hľadajú chvíľu na stíšenie. Preto raz za čas privítajú dvoj-trojdňové duchovné cvičenia v tichu, pri ktorých zadávame exercitantkám tri hodinové meditácie alebo kontemplácie na deň z textov Svätého písma, zoradených v duchu Ignákových duchovných cvičení, alebo sa v nich zaoberajú konkrétnou biblickou postavou. Počas duchovných cvičení sú individuálne sprevádzané, ale súčasťou je aj spoločná reflexia v skupine. Inou formou sú duchovné cvičenia v každodennom živote podľa 19. anotácie³¹, v ktorých exercitantky v duchu dynamiky Ignákových cvičení venujú denne jednu hodinu rozjímaniu a neskôr kontemplácii textov zo Svätého písma. Môžeme zachytiť, ako Božie slovo svojou účinnosťou vie rozhybať „vnútorné hnutia“ exercitantiiek.

V súvislosti s témou dôstojnosti ženy je pre ženu po rozvode významné prichádzať do kontaktu s konkrétnym Božím slovom, ktoré vedomie dôstojnosti obnoví a upevní. Rozvod zvyčajne naruší vnímanie vlastnej hodnoty a dôstojnosti osoby. Práve hlbšie prenikanie do Božieho slova sa môže stať odrazovým

29 Porov. MAREŠ, J.: *Posttraumatický rozvoj človeka*, s. 33–34.

30 Porov. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G.: The Posttraumatic Growth : Concept Foundations and Empirical Evidence. In: *Psychological Inquiry*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 8–9.

31 Používame základnú schému z materiálu v knihe CSONTOS, L.: *Duchovné cvičenia v každodennom živote : Pomôcka pre exercitátora*. Trnava : Dobrá kniha, 2012.

mostíkom pre uvedomenie a prežitie skutočnosti, že dôstojnosť osoby je pre ženu nedotknuteľná a nemôže ju narušiť ani rozvod.

V tomto sú duchovné cvičenia podľa sv. Ignáca dôležité celou svojou štruktúrou. Ignaciánska spiritualita obracia pozornosť na dôstojnosť ľudskej osoby, keď na začiatku duchovných cvičení je zdôraznené, že človek je stvorený. „Z pravdy stvorenia vyplýva nevyhnutnosť modlitby. Povedať, že človek je stvorený, znamená charakterizovať ho ako bytosť, v ktorej podstate je viesť rozhovor s Bohom. Čím viac a lepšie sa modlí, tým viac uskutočňuje svoju ľudskosť... V tomto zmysle treba chápať Ignácovo vyjadrenie: Človek je stvorený, aby chválil Boha a vzdával mu úctu...“³² Vo vzťahu k Bohu sa rodia a objavujú nové hodnoty vedúce bližšie k cieľu, pre ktorý je človek stvorený.

Na začiatku duchovných cvičení, v „Princípe a fundamente“, Ignác smeruje exercitanta na jeho cieľ a spôsob, ako ho dosiahnuť, usiluje sa ho zakotviť v Božej láske. V závere duchovných cvičení Ignác obracia pozornosť exercitanta opäť na lásku, ktorá „sa musí klásť viac do skutkov než do slov ... Láska pozostáva vo vzájomnom obojstrannom darovaní“³³. Ignác pozýva exercitanta milovať Boha vo všetkom v prosbe „o vnútorné poznanie toľkých a takých veľkých dobier, ktoré som dostal od Boha“³⁴. „Sv. Ignác vedel zachytiť tú najsubtílnejšiu božskú skutočnosť a najsubtílnejšiu ľudskú skutočnosť – lásku – v celkom konkrétnej, jednoducho hmatateľnej podobe daru. Nazeranie na dosiahnutie lásky ... je ako Boží svet – plný vecí, farieb, vôní a zvukov, v ktorých je utajená milujúca a konajúca Božia prítomnosť.“³⁵

Skúsenosť nám ukazuje, že meditácie a kontemplácie Božieho slova môžu u ženy po rozvode najprv obnoviť a vyplaviť rany, ktoré boli často hlboko potlačené. Rovnako potlačené sú aj túžby, a exercitant je v ignaciánskych duchovných cvičeniach pozvaný usporiadať a zamerať ich na konečný cieľ. Najmä pri opakovaných duchovných cvičeniach alebo dlhodobých cvičeniach v každodennom živote môžeme vidieť, ako žena, najmä ak je dostatočne otvorená pôsobeniu Ducha Svätého cez Božie slovo, sa postupne začne dotýkať svojich rán. Z neuzdravených vnútorných rán pramení znížené vedomie vlastnej hodnoty, ktoré môže mať pôvod v detstve, ale rozvod k nemu vo významnej miere prispieva a prehľbuje ho. Najmä, ak mu predchádzali dlhodobé ponížujúce situácie súvisiace s manželstvom, rozvodom a porozvodovým obdobím. Skúsenosť ukazuje, že kontakt s Božím slovom je dôležitý v procese odpustenia a pomáha pri uzdravovaní pamäti. „Odpustenie si vyžaduje, aby boli z »aktívnej« pamäti odstránené i fakty, teda už nevstupujú do hry pri usporiadaní súčasných vzťahov. Nehovoríme o vymazaní minulosti, ale o zabudnutí, lepšie povedané o uzdravení. To nie je zrušenie pamäti, ale uzdravenie pamäti, ktorá

32 ŠPIDLÍK, T.: *Ignác z Loyoly a spiritualita Východu*. Velehrad; Olomouc : Refugium; Centrum Aletti, 2001, s. 23.

33 SVĚTÝ IGNÁC Z LOYOLY: *Duchovné cvičenia : Exercície*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, 230–231.

34 SVĚTÝ IGNÁC Z LOYOLY: *Duchovné cvičenia : Exercície*, 233.

35 CSONTOS, L.: *Celostné chápanie vzťahu človeka k Bohu v Duchovných cvičeniach svätého Ignáca z Loyoly*. Trnava : Dobrá kniha, 1997, s. 120.

je zbavená hnevu. Možno to urobiť i jednostranne, bez úsilia toho druhého o odpustenie a zmierenie.”³⁶

Prvá fáza duchovných cvičení môže byť veľmi bolestivá, preto si vyžaduje citlivé individuálne sprevádzanie. Individuálny prístup je vhodný aj pri výbere textov zo Svätého písma. Osvedčili sa nám biblické postavy žien z Nového zákona, najmä Samaritánka a rôzne ženy, ktoré Ježiš uzdravil. Opakovanú dobrú skúsenosť máme aj s postupným približovaním sa k Ježišovi cez podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi.

Osvedčilo sa nám tiež individuálne čítanie apoštolského listu Jána Pavla II. o dôstojnosti ženy *Mulieris dignitatem* a spoločné podelenie sa v skupine. Text môže byť pre niekoho náročný, ale najmä jeho biblické pasáže sú pre ženy oslovujúce. Predovšetkým, ak si tie state, ktoré ich oslovili, môžu v tichu premeditovať v konkrétnom Božom slove.

Záver

Téme dôstojnosti ženy sa venujú viaceré dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Ján Pavol II. venuje dôstojnosti ženy osobitnú pozornosť. Zaoberali sme sa najmä jeho apoštolským listom o dôstojnosti ženy *Mulieris dignitatem*. Dôvodom je jeho biblická podstata, v ktorej tento pápež nachádza východiská dôstojnosti človeka, a najmä ženy. Tento dokument sa môže stať podkladom pre sprevádzanie žien, ktoré prešli rozvodom. Skúsenosť nám ukazuje, že ak ho berieme nielen ako materiál na čítanie, ale spojíme ho s meditáciou a kontempláciou Božieho slova v duchu ignaciánskych duchovných cvičení, môže sa stať pre rozvedenú ženu odrazovým mostíkom vnútorného uzdravenia. Prispieva k nemu individuálna a spoločná modlitba. Sprevádzanie v postupnom uzdravovaní cez Božie slovo, aj keď môže byť náročné, prináša svoje ovocie a vedie ku spirituálnemu rozvoju. Zvlášť dôležitý je kontakt s Božím slovom u tých rozvedených žien i mužov, ktorí z dôvodu nového sobáša nemôžu pristupovať ku sviatostiam.

Použitá literatúra

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I : Konštitúcie. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.

JÁN PAVOL II.: *Mulieris dignitatem* : Apoštolský list o dôstojnosti a povolani ženy. <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov> (8. 11. 2013).

JÁN PAVOL II.: *List ženám*. <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov> (8. 11. 2013).

³⁶ CSONTOS, L.: Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve. In: CSONTOS, L. (ed.): *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*, s. 171.

- CSONTOS, Ladislav: *Duchovné cvičenia v každodennom živote : Pomôcka pre exercitátora*. 2. preprac. vyd. Trnava : Dobrá kniha, 2012.
- CSONTOS, Ladislav: *Celostné chápanie vzťahu človeka k Bohu v Duchovných cvičeniach svätého Ignáca z Loyly*. Trnava : Dobrá kniha, 1997. ISBN 80-7141-154-X
- CSONTOS, Ladislav (ed.): *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*. Trnava : Dobrá kniha, 2010. ISBN 978-80-7141-698-2
- MAREŠ, Jiří: *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha : Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3007-3
- SLEZÁČKOVÁ, Alena: *Průvodce pozitivní psychologií : Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha : Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3507-8
- SVĚTÝ IGNÁC Z LOYOLY: *Duchovné cvičenia : Exercície*. Trnava : Dobrá kniha, 2005. ISBN 80-7141-487-5
- ŠPIDLÍK, Tomáš : *Ignác z Loyoly a spiritualita Východu*. Velehrad; Olomouc : Refugium; Centrum Aletti, 2001. ISBN 80-86045-67-6
- TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G.: The Posttraumatic Growth : Concept Foundations and Empirical Evidence. In: *Psychological Inquiry*, roč. 15, 2004, č. 1, s. 1-18. ISSN 1047-840X

ThDr. MUDr. Stanislava Prítrská
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
stanislavapri@gmail.com

Štúdiá bola vypracovaná v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0051/12 *Nové formy pastorácie a spirituality rozvedených katolíkov po Druhom vatikánskom koncile*.